

Tampereen Vapaa-ajattelijoiden yhteisöllisyys

Jouni Vilkkä

KULT0003 Kulttuurien tutkimuksen työseminaari, 5 op, pienoistutkielma

Etnologia/ folkloristiikka/ uskontotiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto, Avoin yliopisto

Maaliskuu 2021

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Toiminta ja perinteet Tampereen vapaa-ajatteliijoilla	2
3. Ideologia yhteisöllisyyttä luomassa	4
4. TAVA:n yhteisö ja yhteisöllisyys	6
5. Päätelmät	9
Lähteet	10
Aineisto	10
Kirjallisuus	10
Liite: Tutkimuksen taustaa	12

1. Johdanto

Tutkin yhteisöllisyyttä Tampereen vapaa-ajattelijat ry:ssä (jatkossa myös TAVA).¹ Selvitän pienoistutkielmassani etenkin, (1) miten yhteisöllisyys mahdollisesti ilmenee TAVA:ssa, sekä (2) mikä on ideologian ja (3) perinteiden rooli yhteisöllisyyden luomisessa tai vahvistamisessa. Hankin aineistoni haastattelemalla (teemahaastatteluina) erikseen kahta TAVA:n jäsentä Zoomin välityksellä. Olen ollut TAVA:n jäsen jo 2000-luvun alusta lähtien, joten minulla oli ennakkokäsityksiä tutkimukseni kohteesta. Vähäisen yhdistysaktiivisuuteni takia tietoni olivat kuitenkin rajallisia ja mahdollisesti harhaanjohtavia. Teemahaastattelu sopi siksi hyvin tutkimusmenetelmäkseen. Pysin noudattamaan siinä Martti Grönforsin neuvoa: “On tärkeää, että suunnittelu pyritään pitämään mahdollisimman avoimena, joustavana ja kentällä tuleville vaikutteille alttiina.”² Aloitin myös tutkimuspäiväkirjan pitämisen jo ennen haastattelupyyntöjen lähettämistä ja kirjasin siihen myös jälkikäteen lyhyitä huomioita haastatteluista. Tässä tarkoitukseni oli noudattaa Tiina Suopajärven ja kumppanien (2019) tutkijoille esittämää kehotusta reflektoida omia tunteitaan ja tutkimukseen liittyviä asenteitaan ja reaktioitaan.

Molemmat haastateltavani olivat arviolta noin 45-vuotiaita, IT-alalla toimivia miesoletettuja. Keskustelin kummankin kanssa myös anonymisoinnin tarpeesta, eikä kumpikaan pitänyt sitä välttämättömänä, tarpeellisenä tai edes oikein mahdollisena. Tämä johtuu siitä, että molemmat haastateltavani ovat näkyvästi mukana vapaa-ajattelijatoiminnassa. Valitsin heidät haastateltavikseni juuri siksi. Molemmat ovat nähdäkseni myös sellaisia, joista voisi käyttää termiä avaintiedottaja³ tai avaininformantti⁴: he ovat hyvin perillä paitsi TAVA:n, myös siihen keskeisesti liittyvän Eroakirkosta.fi-sivuston toiminnasta. Toinen on ollut perustamassa Eroakirkosta.fi-sivustoa ja on ollut TAVA:n puheenjohtajana jo vuosia. Heidän henkilöllisyytensä saattaa olla helppo selvittää, mutta käytän silti heistä peitenimiä V1 ja V2. Molemmat haastattelut kestivät noin 80 minuuttia. Olin saanut molemmilta haastateltavilta luvan haastattelun tallennukseen tätä tutkimusta varten. Olen myös luvannut tuhota

¹ Tampereen vapaa-ajattelijat ry on nykymuodossaan perustettu 1945. Yhdistyksen kotisivulla sen historiasta osoitteessa <https://vapaa-ajattelijat.fi/tampere/historia/>.

² Grönfors 2011, 24.

³ Grönfors 2011, 65.

⁴ Steel & Koskinen-Koivisto, 44.

keräämäni aineiston (tallenteet ja niiden litteroinnit) tämän seminaarin päätyttyä. Litteroin molemmat haastattelut voidakseni käyttää niistä mahdollisimman paljon suoria lainauksia.⁵ KvaliMOTV-ohjesivuston neuvoja noudattaen pyrin vain ottamaan sanotut lauseet riittävän tarkasti ylös, että niistä sai tähän tutkimukseen kelpavaa materiaalia, joka ei vääristele sanottua, mutta en niin tarkasti, että olisi tarvinnut opetella erikoismerkkien käyttöä.⁶

2. Toiminta ja perinteet Tampereen vapaa-ajattelijoilla

Haastattelija: Onko aktiivijäsenet suurin piirtein kaikki myöskin hallituksen jäseniä? Ja onks kaikki hallituksen jäsenet aktiivisia (naurahtaa)?

V1: (Nauraa) Joo, siis ei ne, ne ei oo täysin yks yhteen mutta ei nyt paljoo... Kyllä toi hyvin lähelle totuutta osuu.

Haastateltavien mukaan TAVA:ssa on jäseniä noin 200. Noin kymmenen poistuu vuosittain ja saman verran tulee uusia. Aktiivisia, toimintaan osallistuvia jäseniä on korkeintaan parikymmentä. Monet heistä ovat myös Eroakirkosta.fi-sivustoon liittyvän VATA:n ja/tai EK-tiimin jäseniä.⁷ Internetprojektien osalta aktiivisuuden arvioiminen on vaikeaa, koska se voi olla kovin satunnaista, eikä jatkuvaa. Jos on tehnyt paljon asian eteen kymmenen vuotta sitten, mutta ei mitään vuoteen, voidaanko enää sanoa aktiiviseksi? Kaikki tekevät vapaaehtoistyötä kuitenkin oman jaksamisensa ja muiden kiireidensä rajoissa. TAVA:ssa hallituksen jäsenistö ja aktiivisten jäsenten vaihtuvuus on kohtalaista, EK-tiimissä ainakin sähköpostilistalla pysytään, vaikka aktiivisuus välillä vähenisi yksilötasolla.

V1: nuorempi [nimi] tuli, no [...] kuitenkin niin, että mun kahdenkymmenen vuoden urani ajasta puolet ei ole ollu. Sitten vanhempi [nimi] tuli ja oli monta vuotta aktiivinen siis kolme tai neljä, mutta sitten muutti pois. [nimi nimi] oli aikanaan ja sitten muutti sinne Sveitsiin. [nimi nimi] [...] oli myös hallituksessa samaan aikaan kun oli Eroakirkosta-tiimissä. Sille tuli ruuhkavuodet ja se jäi pois. Että kyllä näitä... Kyllä sitä porukkaa jää pois... Ja mää oon, mä tipuin tavallaan, olin pitkään poissa sekä ensin EK-tiimistä että sitten TAVA:sta ja (..) On siinä sitten joku [nimi nimi] on

⁵ Grönfors (2011, 82) arvioi, että "yhden haastattelutunnin litterointiin hyvältäkin litteroijalta menee kokonainen kahdeksantuntinen työpäivä." Voin tähän urakkaan käyttämäni ajan perusteella puolestani todeta, että mitä ilmeisimmin en ole hyvä litteroija.

⁶ KvaliMOTV, osio 7.2.1 Litterointi.

⁷ Eroakirkosta.fi-sivustosta, TAVA:sta, VATA:sta ja EK-tiimistä ks. liite.

vakionaama, plus sitten on [sukunimi] oli ja totesi että ei kerkiä tekemään mitään ja jäi pois.

V1: kymmenen henkilöä toimi [TAVA:n hallituksessa] yli kymmenen vuoden ajan [viimeisen 25 vuoden aikana] ja heistä yksi koko neljännesvuosisadan, toinen yli 20. Toisesta ääripäästä 17 on toiminu vaan yhden kauden ja sitten 2–3 vuotta mukana olleita oli kuus ja viis. Eli on kuitenkin kohtuullisen iso määrä joka on ollu vaan sen yhden vuoden ja niinku todennu, että ei tää ollukaan mun juttu. Ja sitten osa on vähemmän ja osa on... Se jakauma on sellanen Poisson-jakauma, joka on ehkä aika arvattavissakin.

Internet on tullut yhä tärkeämmäksi vaikutuskeinoksi. TAVA julkaisi Pakanasanomia vuoteen 2007 asti, minkä jälkeen huomio ja toiminta on keskittynyt pitkälti internetiin, vaikka muutakin toimintaa toki on. Näin V2 kertoo TAVA:n toiminnasta:

V2: järjestetään [...] retkiä ja baari-iltoja, keskustelutilaisuuksia ja sit tosiaan on noita nettiprojekteja missä meikäläisiä on mukana ni niitähän on ton Eroakirkosta.fi:n lisäksi [...] Kantelupukki, ET-opetus.fi sitten on vielä [nimi, V1] pitää itteksensä sitä Uskomatonta. Et on niinkun aika paljon aktiivisuutta sitte myöskin tuolla niinku valtakunnallisella tasolla [...] Tämmösiä keskustelupalstoja ynnä muita [...] Sellasta vuotta ei oo varmaan pitkään aikaan ollu, jolloin ei olisi [Liitossa] yhtäkään tamperelaista, et kyllä Tampere on niinku selkeesti maan, Suomen näistä yhdistyksistä se toiseks aktiivisin.

V2: [...] aktiivisuus noissa, erilaisilla keskustelupalstoilla, Facebook, Discord myöskin ja me ollaan myös aika paljon noissa pyritty olemaan. Eri näkösisä mediajutuissa pyydetään jotain vapaa-ajattelijaa jonnekin ni aika usein se on Tampereelta. Ja sitte ollaan myöskin Tampereella tehty [...] kouluvierailuja. [...] Yks muuten mielenkiintonen Tampereen Vapaa-ajattelijoiden toimintamalli oli, tossa aikasemmin, me tavattiin vuoron perään aina muutaman kuukauden välein ja keskusteltiin Tampereen seurakunnan eli kirkonmiesten kanssa ja ne oli ihan mukavia keskusteluja kyllä.

Vaikka TAVA:lla siis on monenlaistakin toimintaa, varsinaisia perinteitä ei tunnu juurikaan olevan:

V1: Emmä tiä onko, voiko nyt mitään sanoo [perinteeksi] oikeen [...] Että ei. Siis lähimmäks osuu ne Viikinsaaren retket, mut niitäkään ei oo nyt viiteentoista vuoteen ollu niin ei se nyt, senkin voi aika hyvin sanoo, perinne, se on katkennu.

V1: Viikinsaareen on kai tehty retki jostain vuodesta '45 lähtien tyyliin vuoteen 2005. Mutta siis joskus siellä 2000-luvun alkupuolella käytiin jotain makkaranpaisteluita tekemässä, että nyt mä oon koittanu sitä tässä muutaman vuoden aktivoida. Mutta ei

niistä voi oikein sanoa, että juuri mikään toimintamuoto olis semmoinen sillä tavalla kymmenen vuotta jauhettu ja vakiintunu, poislukien siis tää Eroakirkosta.fi. Koska eihän näitä baari-iltojakaan nykymuodossaan oo ollu niinkun sillä lailla säännöllisesti ja alustettuna kun kolmekohan vuotta?

V2: No, baari-illat toistuu kerran kuussa tosiaan. Ei oo sellasia niinku perinteitä. Oli aikoinaan joskus, luettiin tossa historiaa mitä on ollu...

V2: Meil on ollut tämmöset kaamoskarkelot ja sit on luonnollisesti, noihan on sellasia noi yhdistyksen kokoukset, eli yhdistyksen viralliset kevät ja syyskokoukset nii nehän yritetään aina silleen että tervetuloa, kahvia tarjolla ja keksiä ja siitä yleensä sitte pyritään menemään niinku jatkolle jonnekin höpistemään.

Kaikilla yhdistyksillä on toki viralliset kokoukset, joten niitä on vaikea pitää perinteinä. Kaamoskarkelot on pikkujoulujen tapainen pienimuotoinen juhla, jota voinee pitää perinteenä. Perinteitä TAVA:lla on kuitenkin hyvin vähän. V2 selittää syyn tälle:

V2: Et kun ajattelee mille vapaa-ajattelu perustuu, [...] et sehän tarkoittaa nimenomaan uskonnoista vapaata ajattelua, niin kaikki tommoset rituaalit, tuntus hassulta järjestää semmosia kun [...] niinku pyrkis herättää ihmisiä tajuamaan sitä kuinka keinotekosta tommoset uskonnot on, niin sitte jos itte tekis semmosia niinku uskonnon piirteitä, rituaaleja ja muuta nii eiks se ois vähän niinku tekopyhää tavallaan?

3. Ideologia yhteisöllisyyttä luomassa

Tampereen vapaa-ajattelijat ry:tä voisi pitää uusheimona, koska se on vapaaehtoinen yhteisö, johon liittyvät ovat samanhenkisiä ja (ainakin aktiiviset heistä) osallistuvat yhteistoimintaan tietyn ideologian ympärille muodostetussa yhteisössä.⁸ Vapaa-ajattelua on ongelmallista sanoa ideologiaksi, mutta jos sillä tarkoitetaan vain sellaista yhteisöä yhdistävää rypästä arvoja ja ajattelutapoja, jotka ohjaavat esimerkiksi yhteiskunnallista toimintaa, se voitaneen hyväksyä.⁹ Kysyessäni, miksi V1 liittyi aikanaan TAVA:an, hän kertoi lapsena rukoilleensa kuten koulussa oli opetettu, mutta pian alkaneensa kyseenalaistaa uskontoa:

⁸ Virtuaaliheimoista esim. Kangaspunta 2011, 25–26.

⁹ Tieteen termipankin mukaan ideologia on “laaja-alainen käytännön toimintaa ohjaava käsitysjärjestelmä” ja “ryhmäintressien sävyttämä aatejärjestelmä” (<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:ideologia>). Se voidaan kuitenkin ymmärtää varsin ahdasmieliseksi opiksi, mitä vapaa-ajattelu ei hyväksy.

V1: [...] niinkun aina on ihmetelty vähän uskontoa. Ala-asteella kun mentiin koulukirkkoihin niin mä jossain vaiheessa jo ala-asteella en yhtynyt siihen yhteiseen uskontunnustukseen, et siinä oli jotain niinku tuntu olevan väärää [...] joku siinä häiritti ja mulla on joku ehkä sellanen saarnaajan luonne [...] kun muutti Tampereelle ja törmäs tämmöseen että kas tämmönenkin porukka on, joka näyttää ajattelevan vähän samalla tavalla, että siinä sitten liityin.

Haastattelija: Eli niinku, siinä oli jonkinlaista halua vähän korjata ihmisten vääriä käsityksiä?

V1: Joo. On se joo sit sillai että valtaenemmistö vapaa-ajatteliijoista ajattelee sitä niinkun yhteiskunnan kannalta, että halutaan kirkko irti valtiosta ja toki mä oon siis paljon sillä puolella tehny, mutta se [...] alkusysäys ei ollu oikeestaan niinkään se mikään valtionkirkkoasema vaan ihan tää saarnaajan luonne. Ja edelleenkin tosiaan ajattelen että se on ehkä toivotonta mutta oon ainakin yrittäny.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on siis monien vapaa-ajattelijoiden jäsenyyden motiivi, mutta ainakin osa pitää tärkeänä myös maailmankuviin vaikuttamista eli virheellisten käsitysten korjaamista. V2 kertoo, kuinka oman lapsen uskonnon opetus, joka yllätti takaisin Suomeen muuttaneen perheen, sai hänet liittymään Tampereen vapaa-ajattelijoihin:

V2: Eihän me siis oltu kirkosta erottu ennen kun me lähetettiin Suomesta, mut et sitte lapsi meni kouluun ja automaattisesti uskontotunneille ja se oli ihan kamalaa tavaraa siellä. Se oikein pelkäs siellä. Helvetin tulella peloteltiin ja muuta ja se oli siis ihan kamalaa ja me [...] marssittiin [...] kirkkoherran virastoon ja erottiin kirkosta]. Ja sitte [...] meidän aloitteesta sinne perustettiin sitte elämäkatsomustiedon ryhmä.

V2: Ja enhän mä vapaa-ajatteliijoista mitään tienny, mut sitä halus tukea sitä tehtävää työtä.

V2: Se oli semmonen juttu, että halusin jotenkin alkaa tekee jotain sen asian eteen [...] tapasin sitten noi aktiivit sieltä [...], jotka oli tuolla Eroakirkosta.fi laittanu pystyyn ja sillei se niinku tavallaan meni siitä. Sitä kautta musta on tullut aktiivinen ateisti.

V2: Se oli heti niin hemmetin hauskaa siinä se että ei tarttenu varoo yhtään puheitaan.

Jaetut kokemukset ja ajattelutapa, sekä halu korjata tiettyjä yhteiskunnan epäkohtia vaikuttavat siis TAVA:n jäsenistössä. Ideologia on nähdäkseni merkittävin yhteisöllisyyttä edistävä seikka TAVA:ssa, mikä onkin odotettavaa, onhan kyse aatteellisesta yhdistyksestä. Onnistumiset ja yhteiskunnassa näkyvä muutos motivoivat myös jäseniä jatkamaan toimintaansa, vaikka he eivät siitä henkilökohtaista hyötyä saakaan:

V1: Ja siis kyllä se nyt kun koko ajanhan sen nyt näkee, että me tehdään jotain, yhteiskunta maallistuu. Mikä se meidän merkitys sitten on, niin en tiedä. Kun jos nyt sanotaan... Ehkä kaikkein viimeisin oli tää partiolupaus, josta poistui Jumala, se oli marraskuussa ja me tehtiin Vapaa-ajattelijain Liitto siitä ensimmäisen lausunnon partioliikkeelle kun ne uudisti edellisen kerran peruskirjaansa jotain 2008 tai 2007 ja silloin se ei johtanu tuloksiin. Todistajanvalasta me tehtiin kymmenen vuotta ennenkun se poistui. Niin, tavallaan se on tosi niinkun hankala sanoo, mutta se on nyt ihan selvää, että Ev.lut-kirkkoon kuuluvien osuus laskee ja uskontokuntiin kuulumattomien lisääntyy.

4. TAVA:n yhteisö ja yhteisöllisyys

Ulla Heinonen kirjoittaa väitöskirjassaan yhteisöistä ja yhteisöllisyydestä muun muassa seuraavaa:

Yleisesti tunnettuja yhteisöjä ovat perheyhteisö, kotiyhteisö sekä niitä laajemmat kyläyhteisöt sekä kansainyhteisöt. Myöhemmin puheissa on alkanut vilahtaa termejä, jotka kertovat toisenlaisista yhteisöistä. Näitä ovat kommunikaatioyhteisö ja toimintayhteisö. Yhteisöllisyys ja yhteisöt muokkautuvat ja muotoutuvat uudelleen ihmisen elinpiirin muuttuessa ja laajetessa.¹⁰

Se, mitä yhteisöllä ja yhteisöllisyydellä tarkoitetaan, onkin mielenkiintoinen kysymys. Kuten Heinonen kertoo, ihmiset voivat kuulua erilaisiin yhteisöihin ja toimia niiden piirissä ilman, että kokevat muiden yhteisön jäsenten kanssa keskinäistä yhteisöllisyyttä tai yhteenkuuluvuutta. Niinpä Heinonen määrittelee, että “[y]hteisö on tila tai paikka, yhteisöllisyys on sosiaalisista suhteista tunteina syntyvä kokemus. Erilaisten yhteyksien avulla pidämme yhteyttä yhteisöihimme.”¹¹

Heikki Lehtonen toteaa yhteisön määrittelyn osoittautuneen vaikeaksi, mutta sen toiminnan ideaalin määrittelyn olevan helppoa: kyseessä on joukko ihmisiä, jotka ovat liittyneet yhteen parantaakseen yhteistoiminnallaan elinehtojaan. Oleellista on myös, että päätösvalta toiminnasta ja resursseista on yhteisöllä ja että kaikki sen jäsenet osallistuvat yhteisön

¹⁰ Heinonen 2008, 13.

¹¹ Heinonen 2008, 14.

hallintaan. Yhdistys puolestaan on “sopimussuhteisiin nojaava inhimillisten subjektien yhteenliittymä.” Se on Lehtosen mukaan kapitalistisen vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan muoto. Sen “toiminnan perustana ovat oikeusvaltion takaamat yksilöiden oikeudet, joihin verrattuna yhdistyksen oikeudet voivat olla mitättömät.”¹²

Vapaa-ajattelijayhdistykset, kuten TAVA, pyrkivät edistämään “elinehtojaan”, koska niiden tavoite on katsomuksellinen yhdenvertaisuus, jolloin esimerkiksi uskonnottomat eivät tuntisi olevansa ikään kuin toisen luokan kansalaisia. Tähän myös VATA pyrkii, kuten jo yhdistyksen nimestä näkyy. Tämä on myös Eroakirkosta.fi -sivuston olemassaolon syy, kuten V2 selittää:

V2: [...] yritetään saada kaikki ne ihmiset, jotka eivät usko Jumalaan eroamaan kirkosta. Että ne ymmärtäis mikä se on se homma siinä. Mutta se ei oo niinku pääasia tässä vaan, et yritetään olla tasa-arvoisia ja yhdenvertaisia

Molemmissa yhdistyksissä ja EK-tiimissä myös päätösvalta on yhdistysten jäsenillä itsellään. V2 pitää erityisen hyvänä näiden yhdistysten toimijakeskeistä päätöksentekotapaa:

V2: Niin TAVA:ssa ja VATA:ssa [...] toki niin kun jotkut yleiset linjat on olemassa, mutta se että jos on joku asia, minkä yksi ihminen voi tehdä ja se tukee tätä toimintaa, niin silloin se ihminen saa itse päättää mikä se tekemisen muoto on ja se joka tekee niin se päättää. Niin se on mun mielestä semmonen järkevä toimintaperiaate yhdistykselle.¹³

Näin molemmat täyttävät Lehtosen esittämän yhteisön ideaalin määreet. Yhteisöllisyys on hankalampi asia. Heinonen listaa yleensä yhteisöllisyydelle esitettyinä kriteereinä “suoran vuorovaikutuksen, tunnesiteet, toimivat yhteydet, samat arvot ja tavoitteet, yhteisen toiminnan sekä tiettyyn aikaan ja paikkaan sidonnaisuuden”, joista kaikkia ei tosin tarvita, jotta yhteisöllisyys voi syntyä. Hän painottaa, että kyseessä on kokemus kuulumisesta johonkin joukkoon. Yksilöllä on oltava motivaatio liittyä ja sitoutua joukkoon, samat arvot ja luottamus muihin ryhmän jäseniin.¹⁴ V2 kertookin yrityksensä ja vaimonsa yrityksen saaneen

¹² Lehtonen.

¹³ Johanna Salmian mukaan vapaus toimia ja salliva ilmapiiri, joista mainittu yhdistysten toimintamalli lienee hyvä esimerkki, tukevat yhteisöllisyyttä.

¹⁴ Heinonen 2008, 94–95, 99, 100. Joukkoon kuulumiseen liittyy yhtäältä samankaltaisuus joukon jäsenten kesken, että toisaalta erottuminen muista mahdollisista ryhmistä; tästä ks. Smith (2001, 2002, 2013). Myös Smithin mukaan luottamus on oleellinen yhteisön kukoistuksen ehto.

toimeksiantoja vapaa-ajattelijaverkoston kautta, koska ryhmän jäsenten välillä on luottamusta:

V2: Siihen omaan yhteisöön luotetaan, et jos olet vapaa-ajattelijä niin olet todennäköisesti muutenkin hyvä tyyppi.

Ilmeinen yhteisöllisyyteen liittyvä asia on ystävystymisen kynnyksen madaltuminen, kuten Heinonen asian ilmaisee. Samankaltaiset, toisiinsa tutustuneet ja samaan yhteisöön jossain määrin sitoutuneet ihmiset ystävystyvät toisiinsa helpommin kuin erilaiset ihmiset.¹⁵ Yhteisöllisyys ei kuitenkaan ole binäärinen asia, vaan siinä voi olla aste-eroja, kuten V1 vertauksillaan tuo hyvin esiin:

V1: Ei oo merkittävässä määrin syntynyt ystävyssuhteita tätä kautta, paitsi siis mä oon naimisissa tätä kautta (naurahtaa), mutta niinku sillei, et mä uskoisin että jonkun pienen uskonnollisen ryhmän piirissä tulis paljon enemmän. Että tää on paljon vähemmän semmonen porukka ja yhteisö. Vähän niinkun työpaikka [...]

Työpaikoilla jotkut ihmiset voivat ystävystyä, mutta tiiviissä, uskonnollisessa yhteisössä voi odottaa lähes kaikkien ystävystyvän keskenään. Tampereen vapaa-ajattelijat ry on siis lähempänä työpaikan tyyppistä yhteisöä,¹⁶ mihin viittaa myös V2:n kommentti:

V2: Muutamista ihmisistä mitä siel on tavannu niin on tullu ihan sellasia ystäviä ton toiminnan ulkopuolellakin.

Kuten Johanna Salmia toteaa, yhteisöllisyyteen kuuluu luottamuksen lisäksi keskeisesti yhteistyö, yhdessä tekeminen.¹⁷ Aktiivijäsenet TAVA:ssa tekevät toki yhdessä asioita, mutta toiminta ylittää usein yhdistysrajat. Näin yhteisöllisyys ei ehkä ole tässä tapauksessa niinkään yhdistykseen, kuin laajemmin eli jopa maailmanlaajuisesti vapaa-ajatteluun liittyvää.

Leila Mahmoudi Farahani ja Mirjana Lozanovska esittelevät suosittua tapaa jäsentää yhteisöllisyyttä, jossa nähdään neljä yhteisöllisyyden (sense of community) tekijää: (1) jäsenyyden, kuulumisen tunne, (2) vaikutusmahdollisuus ryhmässä ja ryhmän vaikutus

¹⁵ Heinonen 2008, 95.

¹⁶ Esimerkiksi Cooleyn määrittelemästä primääriryhmästä ei siis ole kyse. Ks. esim. Grönfors & (toim.) Vilka 2008, 11–12.

¹⁷ Salmia.

jäseneen, (3) tunne, että ryhmä palkitsee tai tyydyttää joitakin jäsenten tarpeita, sekä (4) jaetut tunneyhteydet, esimerkiksi yhteisestä historiasta ryhmän jäsenenä.¹⁸ TAVA:n aktiivijäsenet luultavasti (1) identifioivat itsensä vapaa-ajattelijoina ja siinä mielessä kokevat kuuluvansa ryhmään. Edellä on käynyt ilmi, että aktiivien (2) vaikutusmahdollisuudet TAVA:ssa ovat suuret. Aktiivisuuteen liittyy (3) tarve korjata yhteiskunnallisia epäkohtia tai maailmankuvallisia virheitä, sekä luultavasti ainakin osalla (4) on samanlaisia kokemuksia, joiden takia he ovat liittyneet VATA:an, sekä pidempään mukana olleilla toki jopa yhteisestä toimintahistoriasta johtuvia jaettuja kokemuksia. TAVA siis näyttää näiden kriteerien valossa täyttävän yhteisöllisyyden kriteerit, mutta on syytä muistaa, että jos yhteisöllisyyttä kvantifioitaisiin, TAVA:ssa ilmenevä yhteisöllisyys olisi luultavasti selvästi matalampaa kuin tiiviiden uskonnollisten yhteisöjen yhteisöllisyys ja luultavasti lähempänä esimerkiksi tavallisen työpaikan yhteisöllisyyden tasoa.

5. Päätelmät

Tampereen vapaa-ajattelijat ry (TAVA) on vähintään teknisesti ottaen yhteisö, mutta missä mielessä siinä esiintyy yhteisöllisyyttä? Perinteitä yhdistyksellä ei juurikaan ole. Valtaosa jäsenistä ei ole toiminnassa aktiivisesti mukana, joten heidän osaltaan ei liene mielekästä puhua yhteisöllisyydestä yhdistyksen suhteen, vaikka he ideologisesti motivoituneita kannatusjäseniä luultavasti ovatkin. Sen sijaan aktiivit, jotka muodostavat hallituksen ja toimivat erilaisissa enemmän tai vähemmän TAVA:an liittyvissä projekteissa, kuten EK-tiimissä, muodostavat nähdäkseni sellaisen yhteisön, joka ylittää muodolliset yhdistysrajat ja jonka jäsenet voivat kokea yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemisen iloa. Yhteinen aate yhdistää kuitenkin samansuuntaisesti ajattelevia, tässä tapauksessa vapaa-ajattelijoina, jopa globaalisti. Pitääkö tätä yhteisöllisyytenä vai ei, riippuu pitkälti siitä, kuinka yhteisöllisyyden käsitteen ymmärtää.

¹⁸ Mahmoudi Farahani & Lozanovska 2014, 225.

Lähteet

Aineisto

Eroakirkosta.fi [Katsottu 2021-02-09.]

Haastattelut V1 (2021-01-31) ja V2 (2021-02-03). Haastattelija Jouni Vilka. Litterointi Jouni Vilka. Aineisto käytävissä vain tämän tutkielman tekoa varten.

Tampereen vapaa-ajattelijat ry:n kotisivu osoitteessa <https://vapaa-ajattelijat.fi/tampere/> [Katsottu 2021-03-18.]

Kirjallisuus

Grönfors, Martti & (toim.) Vilka, Hanna (2011). *Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät*. SoFia-Sosiologi-Filosofiapu Vilka, 2011.

Heinonen, Ulla (2008). *Sähköinen yhteisöllisyys. Kokemuksia vapaa-ajan, työn ja koulutuksen yhteisöistä verkossa*. Akateeminen väitöskirja. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIV. Turun yliopisto, Pori.

Kangaspunta, Seppo (2011). Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen. Teoksessa *Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere University Press.

KvaliMOTV, osio 7.2.1 Litterointi. [Internetosoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L7_2_1.html haettu 2021-02-08.]

Lehtonen, Heikki. Mikä on yhteisö? Alunperin teoksessa Lehtonen, Heikki. *Yhteisö*. Vastapaino, 1990 julkaistu artikkeli. [Internetosoitteesta <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/mika-on-yhteiso/> haettu 2021-02-09.]

Mahmoudi Farahani, Leila & Lozanovska, Mirjana (2014). A Framework for Exploring the Sense of Community and Social Life in Residential Environments. *Archnet-IJAR*, Volume 8, Issue 3, November 2014, s. 223–237 [Internetosoitteesta https://www.researchgate.net/publication/269114334_A_Framework_for_Exploring_the_Sense_of_Community_and_Social_Life_in_Residential_Environments haettu 2021-02-09].

Salmia, Johanna. Yhteisöllisyyden määritelmä. Opinnäytesivustolla *Yhteisöllisyys*. [Internetosoitteesta <https://sites.google.com/site/yhteisollisyys/home/yhteisoellisyyden-maeeritelmae> Haettu 2021-02-09.]

Smith, M. K. (2001, 2002, 2013). ‘Community’. Internetsivustolta *The encyclopedia of pedagogy and informal education*. [<https://infed.org/mobi/community/> haettu 2021-02-09]

Steel, Tytti & Koskinen-Koivisto, Eerika (2019). Läsnaolevaa ja sitoutunutta. Osallistumisen hyöty ja mielekkyys etnologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Hieta, Hanneleena, Karri Kiiskinen, Maija Mäki, Päivi Roivainen & Ann-Helen Sund (toim.): *Liikettä rajapinnoilla. Keskusteluja etnologian osallistavuudesta*. Ethnos ry 2019, 36–63.

Suopajärvi, Tiina; Koskinen-Koivisto, Eerika; Korjonen-Kuusipuro, Kristiina; Hytönen Kirsi-Maria; & Pilvi Hämeenaho (2019). Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* (ISSN 1456-3010), vol. 26 – 2/2019. Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

Tieteen termipankki: Filosofia:ideologia. [Internetosoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:ideologia> haettu 2021-02-20.]

Liite: Tutkimuksen taustaa

Eroakirkosta.fi -sivustolla kerrotaan, että “[p]alvelun tarjoaa Vakaumusten tasa-arvo VATA ry yhteistyössä Vapaa-ajattelijain Liitto ry:n kanssa”. Koska olen ollut töissä mainitussa Liitossa, tiesin, että oikeastaan Liiton osuus sivuston osalta on lähes olematon. Sen sijaan Liiton jäsenjärjestö Tampereen Vapaa-ajattelijat ry (TAVA) on keskeinen tekijä sivuston taustalla. Vaikka olen itse TAVA:n jäsen, en tiennyt tarkemmin sivuston pyörittämisestä, enkä juuri mitään VATA:sta. Niinpä ajattelin tehdä pienoistutkielmani VATA:sta ja TAVA:sta, verraten yhteisöllisyyttä näissä yhdistyksissä. Hyvin pian minulle kuitenkin selvisi, että tämä ei olisi mielekästä. VATA olikin perustettu vain siksi, että TAVA ei ollut saanut rahankeräyslupaa Eroakirkosta.fi -sivustoa varten sillä omituisella perusteella, että sivusto on kansallista toimintaa ja VATA on paikallisyhdistys. Tämä päätös muutettiin myöhemmin, mutta VATA oli jo ehditty perustaa, kuten haastattelemanani Eroakirkosta.fi-aktiivi (V1) kertoo:

V1: Ja siinä välissä nää kaiffarit oli sitten ehtiny jo perustaa tän Vakaumusten tasa-arvo ry:n, siis sehän on niinku Tampereen Vapaa-ajattelijat TAVA ja sitten VATA eli tämmönen niinku sanaleikki-tyyppinen. Mutta sen toimialueeksi on nyt sitten säännöissä määritelty ehdottoman tiukasti koko maa.

VATA perustettiin siis TAVA:n aktiivien toimesta pyörittämään Eroakirkosta.fi -sivustoa vain rahankeräyslupan takia, eikä sillä ole tämän palvelun järjestämisen lisäksi muuta toimintaa, kuten toinen Eroakirkosta.fi-aktiivi (V2) selittää:

V2: Et siel on niinku se yhdistyksen hallitus periaatteessa joka on samalla ne jäsenet jotka tekee kaiken homman [...] just se ainoo homma mitä se tekee [...] on se että ylläpitää ja pyörittää sitä Eroakirkosta.fi:tä.

VATA:a ei siis ole kovin mielekästä verrata TAVA:an, vaan paremminkin Eroakirkosta.fi-sivustoa voi pitää esimerkkinä TAVA:an liittyvästä, joskin siitä teknisesti erillisestä, toiminnasta. Esimerkiksi V2 kuvaa VATA:a näin:

V2: Kylhän se on vapaa-ajattelihoitten toimintaa tai kaikki periaattees käsittääkseni jotka on jäseniä siinä [VATA:ssa] niin on myöskin jäseniä [...] Tampereen Vapaa-ajattelijoiissa. Tai nyt en oo varma, onko joku joka ei oo, tai olis jonkun muun

yhdistyksen jäsen mut että kuitenkin niinkun kyllä semmosta, tota, jumalatonta touhua on.

VATA on olemassa lähinnä siltä varalta, että jossakin Eroakirkosta.fi-sivustoon liittyvässä asiassa tarvitaan muodollista oikeushenkilöä. Käytännössä sivustoa pyörittää sähköpostilistan kautta yhteyttä pitävä ryhmä, jota kutsutaan tässä EK-tiimiksi. V1 kertoo ryhmästä ja sen nimestä seuraavaa:

V1: No EK-tiimi on se mihin se on yleensä käytännössä lyhennetty. Ja siis onhan tää siis järjestöteoreettinen katastrofi [...] tietysti koska ei oo niinku sillä tavalla selkeitä käskyvaltasuhteita ja muuta, mutta toisaalta se on niinku käytännöllinen onnistuminen.

Järjestöteoreettisesti EK-tiimi on todellakin mielenkiintoinen, koska se ei ole tarkalleen ottaen minkään yhdistyksen toimintaa, kuten V2 kertoo:

V2: En mä tiedä onks se niinkään TAVA:n toimintaa. [...] Ei siellä [...] kaikki välttämättä ole vapaa-ajattelihoitten jäseniä, siis ne jotka siinä virtuaalisessa tiimissä on. Et ydinporukka toki on.